

avantgarde költészetével való foglalkozásra. A további kutatástól a nyitva maradt vitakérdések megválaszolását, megoldását várja.

R. T. O.

*Tótfalusi Kis Miklós amszterdami Bibliája kiadásának
háromszázadik évfordulója*
Debrecen, 1985. április 25–27.

Háromszáz esztendeje, 1685-ben jelent meg Amszterdamban Károlyi Gáspár magyar nyelvű Bibliájának Tótfalusi Kis Miklós által nyomtatott kiadása, az ún. *Aranyos Biblia*. Ebből az alkalomból a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és Debreceni Bizottsága, a Magyarországi Református Egyház és a Debreceni Egyetemi Könyvtár nemzetközi konferenciát szervezett.

A tanácskozásra tíz országból érkeztek a tudományos kutatók és érdeklődő résztvevők. A vendégek között volt Godert Willem De Vos van Steenwijk holland nagykövet is.

A tudományos tanácskozás 26-án kezdődött meg a Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Bizottságának székházában. A megjelenteket *Borsa Gedeon*, a Régi Magyarországi Nyomtatványok főszerkesztője üdvözölte, majd *Szabolcsi Miklós*, az MTA I. Osztályának elnöke mondott megnyitó beszédet, melyben hangsúlyozta, hogy Tótfalusi Kis Miklós munkássága a magyar hagyománynak abba a vonulatába illeszkedik, amely kiemelkedő mesterségbeli szakértelemmel, kitartó elhivatottsággal szolgálta a művelődés, a nemzet felemelkedésének ügyét. Személyében nem csak a világhírű nyomdász és betűmetszőt tiszteljük, hanem a protestáns színezetű humanizmus, a teológiai gondolkodás jeles képviselőjét, a Biblia szellemének és nyelvének értelmezőjét, újjáalakítóját is. *Kocsis Elemér*, a Református Kollégium főigazgatója *Bartha Tibor* püspök megbízásából, a Magyarországi Református Egyház képviselőjében köszöntötte a hallgatóságot. Tótfalusi Kis Miklósról emlékezőn hangsúlyozta, hogy hazaszeretete, hite és áldozatkészsége ragyogó példaként áll előttünk.

A köszöntéseket követően megkezdődött a kétnapos konferencia. A plenáris ülésen *Tolnai Gábor* Erdély és Németalföld a XVII. század végén című előadását *James Mosley* (London) A nyomdai betű készítése Kis Miklós korában című referátuma követte, amely a Jacques Jaugeon által a XVII. században összeállított kézikönyvre hívta fel a kutatók figyelmét. A betűmetszés és betűöntés eljárásaira vonatkozóan kevés kézikönyv ismert, ezért nagyon fontos ez a metszetekkel illusztrált kéziratú beszámoló, mely tartalmazza a betűformák geometriai felépítésének módszerét, a betűmetszés és -öntés, nyomtatás és könyvkötés mesterségének leírását. Korunk nyomdatechnikája azt a veszélyt rejti magában, hogy a kézi betűkészítés technikájának ismerete veszendőbe mehet. *Makkai László* arról beszélt (Tótfalusi világa a XVII. század eszméinek tükrében), hogy a polgári forradalmakban felemelkedett Angliában és Hollandiában kialakuló új szellemiség és életmód hogyan került összeütközésbe Tótfalusi személyén keresztül a gazdaságilag, társadalmilag egyre jobban lemaradó, felmorzsolódó Erdéllyel.

Buday György (Couldson) betegsége miatt nem tudott részt venni a konferencián, ezért levélben üdvözölte a szervező bizottságot és az összegyűlt kutatókat. *Haiman György* Fehér foltok a Tótfalusi-betűk történetében címmel rendszerbe foglalta mindazt, amit a betűk történetéről, sorsáról még nem, vagy hiányosan tudunk, s ezzel fontos kutatási területekre hívta fel a figyelmet. *Tarnai Andor* G. J. Vossius retorikájának kolozsvári kiadásai című tanulmánya a Tótfalusi-kiadványt, ennek újabban megállapított szerzőjét és a könyv hatását ismertette.

A szekcióüléseken két nap alatt 18 előadás hangzott el. *D. H. L. Vervliet* (Antwerpen) Betűmetszés Németalföldön Kis Miklós odaérkezéséig című előadása a kezdetektől, az 1470-es évek elejétől, a történelem és a nyomdászat történet eseményeivel párhuzamba állítva tekintette át a németalföldi betűkészítés történetét. *Péter Katalin* érdekes, vitát provokáló előadásával (Bibliaolvasás Magyarországon 1685-ig) azt kívánta bizonyítani, hogy a protestantizmus sem adta a nép kezébe a Bibliát, tehát a bibliaolvasás és a protestantizmus művelődéstörténeti szerepe között nincs összefüggés. *Gomba Szabolcsné* Tótfalusi Kis Miklós jelenléte címmel tartott referátumából arról értesülhettünk, hogy az athéni Nemzeti Könyvtárban található két mű, melyek feltehetően Tótfalusi-kiadványok görög fordításai. *Fekete Csaba* (Az amszterdami Biblia és az egykorú bibliai tudományosság) Tótfalusi és társai filológusi munkáját elemezte, melyet a Biblia „sajtó alá rendezése” közben végeztek. *J. W. Stauffacher* (San Francisco) Kis Miklós és Amerika címmel arról számolt be, hogy Amerikában hogyan terjedt el a Tótfalusi („Janson”) betű, melyet elsőként Amerikában honosítottak meg a gépszedésben, s hogyan vált a szellemi világ legnagyobb tehetségei írásainak közvetítőjévé az amerikai olvasókhöz. *Nicolas Barker* (London) beszámolója (Kis Miklós betűinek újjáéledése Angliában és Amerikában) azzal az úttal ismertette meg a hallgatóságot, amelyet egy, az 1920–30-as években, az angolszász országokban „17. századi”-nak és „hollandi”-nak ismert betűtípus tett meg a Tótfalusi Kis Miklós keze-munkájával való azonosításig és az angol és amerikai nyomtatásban való népszerűségéig. Tótfalusi Kis Miklós népművelői programjának kibontakozása a hollandiai években volt *Dukkon Ágnes* referátumának a témája. Kutatásaihoz a Zsoltárok és a Biblia előszavát, valamint Tótfalusinak honfitársai műveihez írt üdvözlő verseit vette forrásul. *Guram Saradze* (Tbiliszi) azt hangsúlyozta Tótfalusi Kis Miklós és a grúz nyomdászat című tanulmányában, hogy a grúz kultúrában és különösen a grúz nyomdatörténetben milyen óriási jelentőségű az a grúz betűmintalap, amelyet Tótfalusi az általa 1687-ben megalkotott grúz „mhedruli” (polgári) betűről állított össze.

Az április 27-i plenáris ülésen *Tarnóc Márton*, a Kiadói Főigazgatóság vezetője köszöntötte a konferencia résztvevőit, s bemutatta az ünnepi alkalomra facsimile kiadásban megjelent Zsoltároskönyvet. (Szent Dávid királynak és prófétának százötven zsoltári ... magyar versekre fordítottak ... Szentzi Molnár Albert által ... kinyomtatattak M. Tótfalusi Kis Miklós által Amstelodamban, 1686. esztendőben. Helikon Kiadó, Budapest, 1985. Kísérő tanulmány: Tolnai Gábor: A költő és a tipográfus.) *Tarr Kálmán* a Magyarországi Református Egyház Sajtóosztályának kiadványát ismertette, az Apologia Bibliorum hasonmás kiadását és magyar fordítását (Tótfalusi Kis Miklós: Apologia Bibliorum, Kolozsvár, 1697. Hasonmás és fordítása magyar nyelvre. Fordította Fekete Csaba, az előszót Makkai László írta. Budapest, 1985.) Az Európa Könyvkiadó újdonsága a Misztótfalu mezőváros jegyzőkönyve című könyv volt, mely-

ről a kötet szerkesztője, *Király László* beszélt. (Misztótfalu mezőváros jegyzőkönyve 1596–1803. Sajtó alá rendezte Király László, az utószót Dankó Imre írta. Európa Kiadó, Budapest, 1985.)

Ezután ismét két szekcióban folytatódtak az előadások. Elsőként *Tóth István* (Marosvásárhely) előadása hangzott el Tótfalusi Kis Miklós és a coccejánus megalapozású humanista költészet címmel. Ezt követte *Dán Róbert* referátuma (Tótfalusi Kis Miklós és a héber filológia), amely Tótfalusi héber nyelvismeretének forrásairól és segédeszközeiről számolt be a hallgatóságnak. *Jankovics József* dolgozata (Devotio és desperatio, avagy az ismétlődés szerepe Tótfalusi *Mentsége* szerkezetének kialakulásában) a *Mentség* szerkezetét elemezte, s bebizonyította, hogy az eddigi vélemények szerint „kusza”, „rendszeretlen”, „egyenetlen” stb. szöveg mögött valójában nagyon tudatosan megkomponált, retorikailag végiggondolt és felépített, szerves, zárt rendszer húzódik meg, melynek legfőbb rendszerszervező eleme a nyelvi-stilisztikai és retorikai szinten is megvalósuló ismétlés. *Varga Imre* Tótfalusi verseiről beszélt. A *Mentség*, a XVII. századi magyar próza egyik legértékesebb darabjának szerzője költészetében nem ért fel ilyen magas csúcspokra. A kétségtelenül Tótfalusitól származó négy, magyar nyelvű vers közül legjelentősebb a *Síralmas panasz*. *Bitskey István* A *Mentség* műfaja című előadásában azt a kérdést vetette fel, hogy egyáltalán beilleszthető-e a *Mentség* az emlékirás hazai történetébe, vagy pedig különálló helyet foglal el, előzmények és hatás nélküli írásnak kell-e tekintenünk, mert a vallomás és vita motívuma elválaszthatatlanul összefonódik a műben. *Keserű Bálint* és *Herner János* a szegedi egyetemen folyó, a hanyatló Erdély első évtizedeire vonatkozó művelődéstörténeti adat- és forrásgyűjtő munkáról számoltak be. A Tótfalusi életére, magyar és külföldi környezetére vonatkozó dokumentumokat külön füzetben kívánják közzétenni. Adalékok az amszterdami Biblia sorsához című előadásukban a nevezetes kiadvány közvetlen elő- és utóéletének egy-két dokumentumát mutatták be. *Soltész Zoltánné* referátumában (Tótfalusi Kis Miklós kiadványai) azokat a műveket vette számba, amelyek Tótfalusi kolozsvári nyomdájából kerültek ki. *Albert Kapr* (Lipcse) Vallási motiváció a betűformák megváltoztatásában Kis Miklós példáján című, érdekes eszme-futtatása abból indul ki, hogy a nagy írásrendszerek határai megfelelnek a nagy vallások határainak. Tótfalusi betűit a Garamond-betűkkel hasonlította össze, s megállapította, hogy a Garamonddal szemben erőteljesnek, racionálisnak, gazdaságos térkihasználásúnak és gyakorlatiasnak tűnik, s ezzel megfelelt a kálvinista orientációjú holland polgárság esztétikai igényeinek. *Colin Banks* (London) vetítéssel illusztrálta, A múlt meghatározza a jövőt című beszámolójában azt bizonyította, hogy a betűk előállításának új módjai a betűtervezés minőségi romlásával jártak együtt. Az elektronikai forradalom révén ismét igényesebbé válhat a betűtervezés, a történelmi modellek tapasztalataiból azonban feltétlenül meríteni kell. *Fogolyán Miklós* (Velence) azt nyomozta (Tótfalusi Kis Miklós örmény betűi), mit is tud az örmény nyomdatörténeti szakkutatás és irodalomtörténet Tótfalusi örmény betűiről, azoknak sorsáról, és bizonyíthatóan milyen kiadványok készültek ezekkel a betűkkel.

A tudományos ülésszakhoz különféle kulturális rendezvények csatlakoztak. 26-án az Egyetemi Könyvtár előcsarnokában Gomba Szabolcsné főigazgató nyitotta meg a Tótfalusi Kis Miklós nyomtatványaiból összeállított kiállítást. Az Egyetem aulájában Tótfalusi-díjas fiatal könyvtervezők munkáiból rendeztek bemutatót. Haiman

György az Aranyos Biblia címlapjával illusztrált bélyeget tervezett az ünnepi alkalomra, s egy képeslap-sorozatot, melynek mind a 8 lapján Tótfalusi-nyomatványok egy-egy oldalának fotója látható. Az első debreceni nyomda emlékét a nevében őrző Nyomatató utcában Ács István tanácselnök mondott beszédet a Tótfalusi emléktábla felavatásán. Pénteken este a Református Kollégium kántusa adott zoltár-hangversenyt a Kollégium oratóriumában. Az érdeklődők kirándulást tehettek a Hortobágyra, s utána megtekinthették a Református Kollégium Nagykönyvtárának könyvtörténeti kiállítását és az Egyháztörténeti Múzeumot.

A tudományos tanácskozás előadásait a konferencia megnyitására kötetben is megjelentette a szervező bizottság (Tótfalusi Kis Miklós. Az amszterdami Biblia kiadásának háromszázadik évfordulója alkalmából Debrecen, 1985. április 25–27-én megtartott konferencián elhangzott előadások. – Reports of the conference on the tricentenary of the Amsterdam edition of the Bible by Nicholas Kis Tótfalusi, Debrecen, Hungary, 25–27 april 1985. Szerk. Gomba Szabolcsné és Haiman György. KLTE Könyvtára, Debrecen, 1985. 214 l.).

Ny. J.

Emlékezés Kosztolányi Dezső születésének 100. évfordulóján
1985. május 15–16.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, a Magyar Írók Szövetsége és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tudományos ülészekkel ünnepelte Kosztolányi Dezső születésének 100. évfordulóját. Az ülés helye a Magyar Tudományos Akadémia volt. *Szabolcsi Miklós* elnöki megnyitójában arról beszélt, hogy a magyar szellemi és irodalmi élet nagy nemzedéke most lenne száz éves, s ezek a tiszteletükre rendezett tudományos ülések jó alkalmat szolgáltatnak a mai irodalomtörténészeknek, hogy új szempontok szerint, új megvilágításban vizsgálják a nagy nemzedék alkotóinak életművet, s feltárt eredményeiket a tudományterület más képviselőivel megismertessék. Szabolcsi Miklós kiemelte annak jelentőségét, hogy nem Magyarországon élő irodalomtörténészek közleményei is gazdagítják a Kosztolányiról szóló előadások színskáláját.

Sötér István (A rejtőző Kosztolányi) a prózaíró mutatta be, aki bravúros, meg-hökkentő játékokban oldotta fel lelkének görcseit, halálfélemét, élte meg sztoicizmusát, ironikus és színészi hajlamait. A rejtőzködés és önelleplezés kettőssége már a korai művekben felfedezhető. A szegény kisgyermek panaszaitól az élet teljességét ábrázoló, kiérlelt regényekig (Pacsirta, Édes Anna, Esti Kornél), amelyek a modern magyar regényt alapozták meg. *Király István* előadása (Kosztolányi és a Monarchia) a Kosztolányiban fellelhető „sajátos monarchikus szellem” jegyeit vizsgálta: a Trakl-lal, Hofmansthallal, Rilkével közös konzervatív világnézetet, művészetük személyiségközpontúságát, a befelé fordulást, a bennük megtalálható ambivalenciát és az ironizált, átesztétizált pusztulás-érzetet. A szellemi monarchia természetesen nem földrajzi különva-